

УДК 342.726-053.2-056.2(477)

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Філіпська Н.О., здобувач
кафедри конституційного та міжнародного права
факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби
з кіберзлочинністю та торгівлею людьми
Харківський національний університет внутрішніх справ

Автором розглядається історико-правовий аспект появи, становлення та розвитку прав дітей з обмеженими можливостями, починаючи від повного несприйняття дітей з вадами розвитку та аж до визнання їх рівних прав з суспільством. Проведено стислий аналіз письмових свідочств та нормативних актів різних країн, які відображають становище у суспільстві дорослих осіб та дітей з обмеженими можливостями.

Ключові слова: дитина, права, дитина з обмеженими можливостями, інвалідність, дискримінація, зародження та становлення прав дітей.

Автор рассматривает историко-правовой аспект зарождения, становления и развития прав детей с ограниченными возможностями, начиная от абсолютного непринятия детей с проблемами развития и вплоть до признания и соблюдения их прав обществом. Проведен сжатый анализ письменных свидетельств и нормативных актов разных стран, отражающих положение в обществе взрослых людей и детей с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: ребенок, права, ребенок с ограниченными возможностями, инвалидность, дискриминация, зарождение и становление прав детей.

Philipska N.O. EVOLUTION OF THE RIGHTS OF CHILDREN WITH DISABILITIES

This article outlines the historical periods and law evolution of the rights of children with disabilities ranging from absolutely discrimination and right less to including them in social, education and possession all rights. Author reviewed of old writing acts and laws of some countries with information about status of adults and children with disabilities.

Key words: child rights, child with disabilities, disability, discrimination, origin and formation of children's rights.

Постановка проблеми. Конституція України (ст. 3) визнає людину найвищою соціальною цінністю [1], а її права – пріоритетними у державній та соціальній політиці. Зрозуміло, що це стосується всіх верств населення України, в тому числі й дітей з обмеженими можливостями.

Права будь-якої категорії осіб, якщо вони не є більшістю у суспільстві, проходять певні етапи: поява, розвиток, становлення. Не досліджуючи історичних етапів розвитку того чи іншого процесу, неможливо скласти повну картину самого явища. Це, зокрема, стосується і прав дітей з обмеженими можливостями, які дотепер не були виокремлені та розглянуті з історико-правової точки зору. Здебільшого науковим інтересом правознавців були охоплені історичні передумови становлення прав людини взагалі та рідше – прав дитини. Але залишається питання: чи завжди ставлення до людей, які відрізнялися від більшості через особливості розвитку, поведінки, сприйняття реальності було таким, як сьогодні?

Стан наукового дослідження. Не можна сказати, що науковці інших галузей науки не цікавилися історією виникнення та розвитку суспільних відносин, пов'язаних з правами осіб з обмеженими можливостями взагалі та дітей зокрема. Так, педагоги-олігофренологи України, Росії та Білорусі М.М. Малофеев, Х.С. Замський, А.І. Д'ячков, А.В. Феоктистова, Н.В. Назарова, Г.М. Пенін, М.М. Рубинштейн, І.М. Бобла, І.Ю. Макавчик у наукових роботах торкалися питань історії розвитку спеціальної

педагогіки та досліджували життя, побут та ставлення суспільства до дітей з обмеженими можливостями. Але з точки зору юриспруденції проблема становлення та розвитку саме прав дитини з обмеженими можливостями достатньо досліджена не були.

Виклад основного матеріалу. З самого початку існування людства були особи, які потребували особливої уваги інших членів суспільства. Це діти, особи похилого віку, люди, які мали проблеми зі здоров'ям або набули ознаки інвалідності від народження чи пізніше. Можливо, у первісному суспільстві в умовах природного відбору такі люди здебільшого гинули, але пізніше, коли цивілізація досягла певного рівня, ставлення до них поступово змінювалося.

Першою письмово зафіксованою згадкою про людей з ознаками інвалідності можна вважати єгипетський папірус Еберс (Ebers, 1550 р. до н. е.), який базується на ще більш давньому рукописі лікаря Імхотепа (3000 р. до н. е.). Але ці дані містять здебільшого медично-прикладний характер, з якого важко судити про становище таких осіб у Єгипті. В той же час можна вважати, що якщо на той час були спроби їх лікування, то ними піклувалися та намагалися допомогти. Цікаво, що розумово відсталі діти у Давньому Єгипті були під захистом Осириса, бога відродження та царя загробного світу, а глухі не були об'єктом уваги ані лікарів, ані релігії та суспільства [3, с. 15] через невизначені причини.

Пізніше Аристотель, вихователь Олександра Македонського, говорив про негативний вплив фізичних недоліків на розумовий розвиток дитини та зазначав: «Нехай діє той закон, що жодної каліки дитини годувати не слід» [2, с. 7].

Цей же принцип підтримується і у Спарті, де сповідується політика здорового тіла й розуму. Дітей після народження прийнято було нести до ради найстарших (лесха), де її оглядали та вирішували, чи має вона право жити далі, або її потрібно скинути з Апофетів, «місця відмови» (обрив на гірському хребті Таїгеті у Греції), вважаючи, що її життя не потрібно ані їй самій, ані державі, якщо такий дитині з самого початку життя було відмовлено у здоров'ї та силі [4, с. 108]. Про це свідчив і Плутарх у творі «Порівняльні життєписи. Лікурґ і Нума Помпілій» на початку першого тисячоліття нашої ери. Умови життя тих часів визначили концепцію суспільно-державного виховання, коли діти від народження вважалися власністю держави, а не батьків. З точки зору Римської держави, дитина з ознаками інвалідності була неповноцінною та не потрібною нікому, навіть якщо вона була народжена у благородній родині та належала до вищого стану [5, с. 68]. Тобто у дітей з хворобливим виглядом не було основного права – права на життя.

Найдавніша письмова фіксація римського права – Закони 12 Таблиць (451–450 рр. до н. е.) захищали приватну та громадську власність від психічно хворих людей, до яких відносили й глухих. Римські суди ввели інститут опікуництва та призначали опікунів психічно та фізично неповносправним дітям та дорослим особам [3, с. 21].

Х.С. Замський пише, що умертвіння дітей з обмеженими можливостями мало місце й у Древньому Римі, інакше не можна пояснити таке висловлення римського філософа Луція Аннея Сенеки (6 р. до н. е. – 65 р. н. е.): «Ми вбиваємо виродків та топимо тих дітей, які народжуються на світ кволими та спотвореними. Ми вчиняємо так не через гнів та досаду, а керуючись правилами розуму: відділяти негідне від здорового» [6, с. 28].

Так, можна сказати, що позиція давніх держав щодо осіб з обмеженими можливостями була обумовлена як економією, адже на завідомо хворих та слабких людей не витрачалися кошти та провіант, так і з евгенікою, тобто народженням та вихованням здорової та сильної нації.

До настання епохи Просвітництва дитина особистістю взагалі не вважалась. Велике значення у цьому відігравала релігія, яка і формувала громадське ставлення до «інакших» людей. Як Біблія, так і Коран дають віруючим припис не давати неповносправним особам (зокрема слабоумним) більше за те, що їм дав Бог, але тут же радять підтримувати їх існування та піклуватися про них. У середньовічній європейській філософії аномалії розвитку людини сприймалися також через призму християнської релігії. Наприклад, хвороба, на думку Августина Аврелія, пов'язана з пороком і є покаранням за гріхи та непокору. Лікування та виправлення тілесних недоліків у цей час знецінюється, але зростає значення очищення душі та покаяння [7, с. 38]. Тоді дитяча

смертність була дуже високою, близько третини дітей не доживало до п'ятирічного віку, а щонайменше 10 відсотків помирали протягом одного місяця після народження. Звідси значне підвищення рівня народжуваності, що стало причиною знецінення найціннішого – життя самої дитини.

Звертаючись до досліджень археологів, які проводили розкопки в районі Приладожжя, можна дізнатися, що у похованнях XI – XII ст. знайдені останки дитини віком приблизно 5–7 років з явними дефектами верхньої щелепи, при яких і в наш час діти часто помирають. Це свідчить про те, що таке довге існування фізично неповноцінної дитини було можливим лише за умови піклування з боку близьких. Бажання та можливість зберегти життя навіть дитині-каліці в складних умовах боротьби за життя свідчить про гуманізм щодо цієї категорії осіб (дітей) зокрема у жителів слов'янських держав [9, с. 6].

З найдавніших часів у слов'ян сформувалося доброзичливе, точніше жалісливе, ставлення до «убогих та калічних». Вони намагалися організувати для них будь-яку можливу на той час допомогу. В юридичному документі того часу – «Статуті князя Володимира Святославовича», де визначалося правове положення та обсяг юрисдикції церкви в епоху феодалізму – у переліку осіб, які підпадали під патронат церкви, були «хромець» та «сліпець», а проаналізувавши церковні устави, вчені дійшли висновків, що у Давній Русі до церкви були віднесені всі особи, одержимі природними недоліками, розумовими та фізичними, всі, хто харчувався при церкві та жив у богадільнях та лікарнях [9, с. 31].

Саме Київській Русі належить пріоритет в організації суспільного піклування про «аномальних» дітей при Києво-Печерському монастирі. Сестра Володимира Мономаха Ганна Всеволодівна заснувала заклад для убогих дітей, де утримувалися діти-інваліди. Там їх не тільки годували та доглядали, але й навчали початковій грамоті та ремеслам у межах їх можливостей [10, с. 19].

На відміну від православної віри, католицтво вважає дитину з каліцтвами, які вже самі по собі вважалися покаранням за гріхи самої людини або його предків, дитиною диявола. Інквізиція «вдало» боролася з такими дітьми та дорослими, спалюючи їх на вогнищах. Існують свідоцтва того, що на страту проговорювали навіть дітей у віці 10–12 років. Особливо непримиренними до людей з обмеженими можливостями були такі відомі протестантські реформісти, як Мартін Лютер (1483–1546 рр.) та Жан Кальвін (1509–1564 рр.), які радили кидати таких дітей у річки та саджати їх за ґрати [6, с. 34].

До людини з вираженими фізичними або психічними недоліками в усі історичні епохи ставилися з упередженістю не тільки через її неспроможність брати участь у соціальному та політичному житті, а й тому, що людина з каліцтвами (фізичними та/або розумовими) у здорової людини викликала містичний страх.

Діти з обмеженими можливостями у Середньовіччі, як і в античні часи, цілком законно були «поза законом» та поза суспільством,

дискриміновані та терпіли гоніння, навіть катування всієї «повноцінної більшості» суспільства.

Зміну ставлення до людей взагалі та до дітей зокрема з фізичними та/або психічними вадами можна спостерігати лише з початком епохи Просвітництва, коли почали розвиватися різні галузі науки, в тому числі право та медицина. Тоді виникла ідея намагатися надавати хворим дітям медичне лікування та просто догляд. В середні віки прогресивні громадяни усвідомили необхідність боротися з церковною владою та стали на захист найбезпорадніших – дітей [8, с. 105]. В епоху Відродження в суспільстві, ідеології та поглядах на людську природу відбулися суперечливі зміни. Церква все настирніше говорила про демонічну, містичну природу фізичних та психічних захворювань, що стало причиною загострення репресій стосовно божевільних та розумово відсталих осіб і калік з народження. Це той прошарок населення, який і без того потерпав від негативно-агресивного ставлення більшості суспільства. Але спостерігається і початок та посилення боротьби з релігійним неучтвом, здійснюється пропаганда любові до людини, розвиваються гуманістичне ставлення до «інакших» людей.

У ці роки вперше педагоги та вчені звертають увагу на фізично та/або розумово неповноцінних дітей. Так, відомий слов'янський педагог Ян Коменський (1592–1670 рр.) висловив упевненість, що навчати можна будь-кого: «Виникає питання: чи можна навчати глухих, сліпих та відсталих, яким через фізичний недолік неможливо в достатній мірі привити знання? Відповідаю: з людської освіти не можна виключити нікого, окрім нелюдини».

Піклування та турбота про хворих людьми у монастирях, а також своєрідний захист їх з боку правителів поступово відігравали позитивну роль у формуванні більш гуманістичного ставлення до людей з обмеженими можливостями. Зважаючи на специфіку християнської релігії, слов'янського менталітету, жалісливе ставлення до слабших, особливо до хворих дітей, можна сказати, що у таких осіб з'явилася можливість жити у більш-менш сприятливих умовах.

Велика французька буржуазна революція (1789–1793 рр.) зробила найбільший крок на шляху до визнання прав людини взагалі та прав осіб з обмеженими можливостями зокрема. На фоні розвитку наук, освіти, запровадження університетів з'являється інтерес до з'ясування причин та природи як фізичних, так і психічних захворювань. Зважаючи на це, змінюється і ставлення до осіб з обмеженими можливостями, усвідомлюється необхідність їх навчання. У Франції в 1789 р. вперше констатуються права людини – Національні збори (фр. *Assemblée nationale constituante*) 26 серпня прийняли Декларацію прав людини і громадянина (фр. *Declaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de*, 1789 р.). В основу Декларації покладена концепція рівноправ'я і свободи, що належать кожній людині від народження. Природними правами людини були проголошені: право на свободу, право на власність, право на безпеку і право на опір пригнобленню. Цей

нормативний акт став першим та найважливішим на шляху становлення прав людини взагалі та людей з обмеженими можливостями зокрема. Але наявність офіційної констатації принципів рівності, прав і свобод людини кардинально не покращила становище осіб, які народилися або стали неповносправними. Більшість населення європейських країн не вважала за потрібне зважати на наявність та потреби осіб з інвалідністю, особливо неповнолітніх.

Прийняття Декларації прав людини і громадянина вплинуло певною мірою на світогляд представників освіченого населення Європи та спонукало їх побачити серед інших і таких, які відрізнялися від більшості через наявність фізичних та/або психічних обмеженостей. У грудні 1810 р. ректор Віленського університету (Литовсько-Віленська губернія) І.О. Снядецький у листі до міністра народної освіти А.К. Разумовського заявив про готовність університету брати участь у створенні інституту для глухонімих у Вільно, де передбачалося навчати таких осіб не лише грамоті, а й прикладним навичкам [9, с. 19]. Як правило, неповноцінних дітей залишали на піклування у богадільнях, що підтверджується спеціальним циркуляром Міністерства внутрішніх справ від 28 березня 1867 р. № 57, де говорилося, що малолітніх та дітей з каліцтвами відправляти на виховання або доброчинникам, або у притулки благодійних товариств, куди, за свідченнями лікарських управ, брали переважно підлітків з глибокою розумовою відсталістю. Однак основна маса розумово відсталих дітей виховувалася в родинях.

У Російській імперії була розвинута мережа притулків для підкидьків та дітей, яких покинули батьки, де вони утримувалися віком до 7 років, куди направляли на утримання і дітей з фізичними та розумовими або психічними недоліками. Такі благодійні притулки були під покровительством імператриці Ганни Федорівни. Смертність серед дітей там була неймовірно високою – до 67%, а в окремих установах і ще вищою, що свідчить про погані умови утримання та недостатній, невідповідний догляд за малими дітьми [9, с. 26], незважаючи на те, що до того часу Росія піднялася на рівень європейських держав у справі освіти дітей з вадами різного ґенезу. З 1882 р. створюється та функціонує ціла мережа навчальних закладів для дітей з обмеженими можливостями [11, с. 76].

На початку XIX ст. почалося формування системи освіти для дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Так, у 1806 р. поблизу Санкт-Петербурга відкрилося перше училище для глухих дітей, у 1807 р. – для сліпих. У Ризі 1854 р. відкрився перший освітній заклад для дітей з розумовою відсталістю. В Англії у 1908 р. приймається та у 1909 р. – набирає чинності закон про захист дитинства *Children Charter*, або *Habeas corpus*, який можна вважати спробою кодифікації прав неповнолітніх та який в майбутньому став підґрунтям для більш повного законодавства [21, с. 87].

Найбільш значущим для визнання та захисту прав осіб з обмеженими можливостями стало XX ст. У цей час змінилося ставлення

до дітей, до осіб з обмеженими можливостями, до національних меншин, представників різних рас тощо. Так, у 1923 р. вперше в історії у Женеві було прийнято Декларацію прав дитини, у 1924 р. її було визнано, а у 1934 р. – підтверджено Генеральною Асамблеєю Ліги Націй. Ця Декларація містила лише п'ять основних програмних пунктів, які передбачали дії дорослих осіб щодо забезпечення якомога кращих умов для життя, виховання та розвитку дитини, тобто безпосередньо переліку прав, які б належали дитині безпосередньо, немає. Незважаючи на недосконалість вказаного документу, його можна назвати найважливішим кроком на шляху становлення та розвитку прав дітей з обмеженими можливостями.

Друга світова війна також відіграла неабияку роль у відношенні суспільства до осіб з обмеженими можливостями, з'являються ідеї інтеграції таких осіб у суспільне життя з урахуванням їх індивідуальних можливостей. Так, Організація Об'єднаних Націй, створена у 1945 р., усвідомлюючи необхідність розвитку прав дитини, 20 листопада 1959 р. ухвалює Декларацію прав дитини, яка стала першим міжнародним документом, прийнятим одногосно, що свідчить про її актуальність, досконалість та моральний авторитет у світі [12; 15]. Посилаючись на основні позиції Женевської декларації 1924 р., Декларація містить 10 сформульованих принципів, покликаних забезпечити дітям щасливе дитинство, користування правами та свободами, та говорить про те, що людство зобов'язано дати дитині найкраще з того, що воно має.

Декларація соціального прогресу та розвитку від 11 грудня 1969 р. [13] зазначає, що соціальний прогрес та розвиток повинні бути спрямовані на підвищення матеріального та духовного рівня життя всіх членів суспільства при повазі та здійсненні прав людини та основних свобод шляхом досягнення низки цілей, серед яких і «захист прав та забезпечення добробуту дітей, осіб похилого віку та інвалідів; забезпечення захисту осіб, які страждають фізичними та розумовими вадами» (п. «с» ст. 11).

Конкретний нормативний акт, який безпосередньо стосується осіб з обмеженими можливостями, – Декларація про права розумово неповноцінних осіб [14], ухвалена 20 грудня 1971 р., керуючись в тому числі і зазначеною вище Декларацією соціального прогресу та розвитку, визначає необхідність надання особам з розумовими вадами допомоги у розвитку їх здібностей, а також, що дуже важливо, включенні їх у життя суспільства. Зрозуміло, що на той час далеко не всі країни мали змогу та висловлювали бажання приділяти особливу увагу особам з обмеженими можливостями.

Продовжуючи створення міжнародно-правових стандартів забезпечення прав дорослих та дітей з обмеженими можливостями, 9 грудня 1975 р. ухвалили Декларацію про права інвалідів [16]. Досліджуючи вказаний документ, можна констатувати, що він перекликається з Декларацією про права розумово неповноцінних осіб [14]. Декларація про права інвалідів також проголошує наявність всього спектру прав у осіб з обмеженими можливостями, в

тому числі права на медичну, психіатричну допомогу, відновлення працездатності, економічне та соціальне забезпечення, юридичну допомогу, право на проживання у сімейному колі, а якщо це неможливо, створення належних умов у спеціальних закладах, де перебувають такі особи. Важливим є те, що у цій Конвенції є усвідомлення немайнових прав, а також і того, що особа з обмеженими можливостями має право не лише на матеріальні права та низку послуг, а й на повагу до людської гідності, незважаючи на походження, характер та ступінь вад здоров'я (ст. 3). Стаття 2 говорить про недопущення випадків дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, віросповідання, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, матеріального стану, народження або будь-якого іншого фактору, незалежно від того, відноситься це до самого інваліда чи до його родини.

Через 30 років після появи Декларації прав дитини резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 р. прийнята Конвенція прав дитини [17]. Цей документ спирається на низку міжнародних документів, а саме на Загальну декларацію прав людини 1948 р., Женевську декларацію прав дитини 1924 р., Декларацію прав дитини 1959 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. ст. 23, 24), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 10), «Пекінські правила» 1985 р., Декларацію про соціальні і правові принципи, які стосуються захисту та благополуччя дітей, особливо при передачі їх на виховання та при усиновленні на національному та міжнародному рівнях 1986 р., Декларацію про захист жінок та дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів. Стаття 23 визнає право на повноцінне і достойне життя дітей з обмеженими можливостями («неповноцінні в розумовому або фізичному відношенні»). Незважаючи на дещо некоректне формулювання, визначається, що така дитина повинна «вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують їй гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства» [17]. Крім того, визнається право дитини з обмеженими можливостями на особливе піклування та надання їй допомоги, яка відповідає її стану та становищу батьків (осіб, які їх замінюють).

Ще одним вагомим міжнародним нормативним актом, що стосується дітей з обмеженими можливостями, є Всесвітня декларація ООН про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей від 30 вересня 1990 р. Визначене призначення цього документу чітко говорить, що необхідно приділяти більше уваги дітям з обмеженими можливостями та дітям, які знаходяться у важких умовах, піклуватися та допомагати їм [18].

20 грудня 1993 р. на 85-му пленарному засіданні Організації Об'єднаних Націй резолюцією Генеральної Асамблеї були розглянуті та схвалені Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів [19]. Зазначені Правила були розроблені на базі досвіду, набутого під час проведення Десятиріччя

інвалідів ООН у 1983–1992 рр. Автори цього міжнародного документу констатують, що станом на час його прийняття суспільна політика, орієнтована на дорослих та дітей з обмеженими можливостями, базується на основі так званої медичної моделі інвалідності, виходячи з якої інвалідність розглядається як хвороба, патологія особистості. Проблема інвалідності не обмежується медичним аспектом, вона у значно більшому ступені є соціальною проблемою нерівних можливостей. Ця думка в корені міняє підхід до тріади «дитина – суспільство – держава» [19]. В цілому, цей документ дає рекомендації урядам держав щодо створення комфортного середовища для осіб, а особливо дітей з обмеженими можливостями та забезпечення їм умов для реалізації їх прав.

Але одним із найважливіших документів є Конвенція про права інвалідів, ухвалена 13 грудня 2006 р. в Нью-Йорку. Конвенція створювалася як документ з прав людини, де чітко сформульовано аспект соціального розвитку, представлено загальний розподіл осіб з обмеженими можливостями за категоріями.

Аналізуючи вказану Конвенцію, можна сказати, що права, визначені у ній не є новими, це права людини, які належать всім без винятку. Важливо, що у цьому документі світова спільнота визнає і різноманітність осіб з обмеженими можливостями, і те, що інвалідність є поняттям, що еволюціонує та є результатом «взаємодії між особами з порушеннями здоров'я та бар'єрами середовища і тими, що стосуються відносин, яке заважає їх повній та ефективній участі у житті суспільства на рівні з іншими» [20, п. п. «е», «і»]. Конвенція наголошує на тому, що і люди з обмеженими можливостями мають права на тому ж рівні, як і всі інші. Розуміючи, що *de facto* особи з обмеженими можливостями мають всі основні права людини, підтверджені Статутом ООН та іншими документами з прав людини, Організація ще раз акцентувала увагу світу на проблемах реалізації прав цієї категорії осіб, починаючи ще з моменту проголошення Загальної декларації прав людини 1948 р. Зокрема, у Конвенції (п. «і») говориться про визнання світовим співтовариством того факту, що діти з обмеженими можливостями повинні «у повному обсязі користуватися всіма правами людини та основними свободами нарівні з іншими дітьми», та нагадується про зобов'язання, які взяли на себе держави – учасниці Конвенції про права дитини [20, п. «і»]. Конвенцію про права інвалідів можна назвати дієвим важелем дії у сфері реалізації та захисту прав дітей з обмеженими можливостями.

Висновки. Отже, можна сказати, що сучасне міжнародне законодавство має на меті забезпечення дитині з обмеженими можливостями ефективного доступу до послуг у галузі освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та доступу до засобів відпочинку таким чином, який приводить до найбільш повного по можливості включення дитини у соціальне життя і досягнення розвитку її особи, включаючи культурний і духовний розвиток дитини. Реалізація дитиною з обме-

женими можливостями своїх прав у повній мірі є передумовою формування повноцінної особистості (у тій мірі, у якій це можливо у кожному конкретному випадку).

Перспективними напрямками подальшого наукового пошуку вважаємо подальше дослідження та аналіз становлення та подальшого розвитку прав дітей з обмеженими можливостями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Дьячков А.И. Воспитание и обучение глухонемых детей. Историко-педагогическое исследование / А.И. Дьячков. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1957. – 348 с.
3. Малофеев Н.Н. Специальное образование в России и за рубежом : в 2 ч. / Н.Н. Малофеев. – М. : Печатный двор, 1996. – Ч. 1 : Западная Европа. – 1996. – 182 с.
4. Плутарх. Избранные жизнеописания : в 2 т. / Плутарх. – М., 1987. – Т. 1. – 1987. – 589 с.
5. Древние цивилизации. Ancient civilizations / под общ. ред. Г.М. Бонгард-Левина. – М. : Мысль, 1989. – 479 с.
6. Замский Х.С. История олигофренопедагогики / Х.С. Замский. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1980. – 398 с.
7. Назарова Н.В. Специальная педагогика / Н.В. Назарова. – М. : ACADEMIA, 2000. – 519 с.
8. Рубинштейн М.М. История педагогических идей в ее основных чертах / М.М. Рубинштейн. – 2-е изд. – Иркутск, 1922. – 304 с.
9. Бобла И.М. История становления и развития специального образования детей с особенностями психофизического развития в Беларуси : [пособие] / И.М. Бобла, И.Ю. Макавичик. – Минск : БГПУ, 2010. – 180 с.
10. Дьячков А.И. Системы обучения глухих детей / А.И. Дьячков. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1961. – 247 с.
11. Малофеев Н.Н. Обучение слепых в России XIX века: государство и филантропия / Н.Н. Малофеев // Дефектология. – 2004. – № 5. – С. 74–82.
12. Від прав людини – до прав дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravadiitej.org.ua/news/20081029310>.
13. Декларация социального прогресса и развития. Организация Объединенных Наций. Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Двадцать четвертая сессия. – Дополнение № 30 (A/7630) // СССР и международное сотрудничество в области прав человека. Документы и материалы. – М. : Международные отношения, 1989. – С. 61–67.
14. Декларация о правах умственно отсталых лиц. Организация Объединенных Наций. Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Двадцать шестая сессия. – Дополнение № 29 (A/8429) // СССР и международное сотрудничество в области прав человека. Документы и материалы. – М. : Международные отношения, 1989. – С. 113–114.
15. Декларация прав ребенка, утвержденная резолюцией 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20 ноября 1959 г. // Права человека : сб. междунар. договоров «Международная защита прав и свобод человека». – М. : Юридическая литература, 1990. – С. 139–141.
16. Декларация про права інвалідів 1975 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_117.
17. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
18. Всесвітня декларація ООН про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей від 30 вересня 1990 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_075.
19. Стандарти правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів // Міжнародні стандарти повноцінної життєдіяльності. – К. : Амос, 2006.
20. Конвенція про права інвалідів від 13 грудня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
21. Borsay A. Disability and Social Policy in Britain since 1750: a History of Exclusion / A. Borsay. – Basingstoke : Palgrave, 2004. – 301 p.